

Київський національний університет технологій та дизайну

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ДОСТУПУ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ ДО ЯКІСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В сучасних умовах стратегічне значення для конкурентоспроможності країн світу має володіння високими технологіями. Світовий ринок наукомісткої продукції сьогодні оцінюється у 2,3–3 трлн. дол. США. Процес наукомісткого виробництва забезпечується приблизно 50 макротехнологіями. Сім провідних країн, які володіють 46-ма макротехнологіями, контролюють понад 80 % ринку наукомісткої продукції: США отримують від експорту цієї продукції 700 млрд. дол. щорічно, Німеччина – 530 млрд. дол., Японія – 400 млрд. дол. США. Україна входить до п'ятірки країн, які володіють передовими аерокосмічними технологіями: з 22 базових технологій ракетно-космічної галузі вона володіє 17. Частка ж вітчизняної наукомісткої продукції на світовому ринку високотехнологічної продукції становить 0,05–0,1 % [1].

Сьогодні все помітнішими стають ознаки 6-го і 7-го технологічних укладів (6-й дає поштовх до нового етапу в розвитку медицини та біотехнологій, 7-й – до створення технологій «холодного термоядерного синтезу», що має докорінно змінити енергетичний потенціал земної цивілізації) [2].

В економіці ж України частка продукції вищих технологічних укладів становить: 4 % – для 5-го і 0,1 % – для 6-го. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7 %, у той час як у розвинених країнах цей показник досягає 60 % і навіть 90 % [1].

Така ситуація в Україні потребує конкретних заходів, які забезпечать перехід від екстенсивної моделі економічного зростання до інтенсивного нарощування інтелектуального і технологічного потенціалу національної економіки [3]. При цьому реалізація державних інтересів має враховувати

особливості функціонування ринку праці, забезпечуючи раціональність у використанні трудового потенціалу [4].

На вітчизняному ринку праці існує дисбаланс між попитом та пропозицією професій, що призводить до невідповідності потреби ринку праці у фахівцях з вищою освітою обсягам їх підготовки, оскільки зараз в системі вищої освіти орієнтуються передусім на необґрунтований попит молоді на певні спеціальності, а не на потреби економіки. Це сприяє збільшенню рівня безробіття серед випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ) та соціальної напруженості в суспільстві [5].

Зокрема у 2013 році на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр найбільше подано заяв, як інформує міністр освіти і науки України Д. Табачник, на «філологію (майже 47 тис. заяв), правознавство (близько 30 тис.), фінанси і кредит (24 тис.), менеджмент (24,7 тис.), економіку підприємства (19,4 тис.), облік і аудит (більше 18 тис.), комп'ютерні науки (14,5 тис.), туризм (12,6 тис.), комп'ютерна інженерія (майже 11 тис.) і маркетинг (10 тис.)» [6]. Така ситуація з вибором абітурієнтами напряму підготовки характерна і для тієї категорії населення, яка має право на позаконкурсний вступ до ВНЗ.

В Україні наявність великої кількості ВНЗ (незважаючи на зменшення у 2012-2013 навчальному році в Україні кількості ВНЗ з 846 до 823 [7]) створює ілюзію доступності до освіти усіх категорій населення. При середній заробітній платі в Україні на рівні близько 3 тис. грн, в умовах підвищення рівня бідності населення у зв'язку з обмеженими можливостями держави для вирішення проблеми подолання бідності в Україні [9] (78 % населення перебуває за межею бідності [10]) та цінах на рівні 10-20 тис. грн в рік (середня вартість навчання у провідних ВНЗ) здобуття якісної вищої освіти є непосильним тягарем для більшості українців [9]. Це призводить до скорочення можливостей доступу до вищої освіти як бідної частини населення та їх дітей, так і людей, які можуть бути віднесені до соціально незахищених верств населення, а також сприяє підвищенню відтоку кадрів з країни. Так, за результатами опитування проведеного міжнародним кадровим порталом hh.ua в листопаді 2012 року

серед зареєстрованих користувачів сайту hh.ua майже половина респондентів (48 %) відповіла, що має серйозні наміри виїхати з України. Більш ніж третина (34 %) респондентів є представниками економічної сфери освіти, технічної – 21 %, інформаційних технологій – 11 %, гуманітарної – 10 %, 43 % опитаних зізналися, що іноді розглядають можливість пошуку роботи за кордоном, і лише 4 % зовсім не планують виїжджати з України [11].

Відповідно до Конституції Україна є соціальною державою (ст. 1) [12], у зв'язку з чим вона повинна здійснювати підтримку соціально незахищених верств населення, які за фізичним розвитком, майновим станом не мають можливості на загальних засадах бути конкурентоспроможними по відношенню до інших абітурієнтів при вступі до ВНЗ [13]. Також у зв'язку з надмірною кількістю пільг при вступі до ВНЗ відбувається зниження можливості доступу до вищої освіти категорій населення, які не відносяться до пільгових проте мають право на вступ у відповідності з результатами зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО).

Болонський процес, який впроваджує Україна не передбачає жодних пільг при вступі. У розвинутих європейських країнах активно працюють приватні фонди, які дають стипендії різним категоріям студентів [14].

У 2009 році був зареєстрований і включений до порядку денного Проект «Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо скасування пільг при вступі у вищі навчальні заклади)», який проте не був підтриманий Верховною Радою у першому читанні [15]. Відповідно до цього Закону перевагу матимуть лише діти-інваліди та інваліди I і II груп, яким не протипоказане навчання за обраною спеціальністю, а також діти з малозабезпечених сімей, у яких один або обидва батьки є інвалідами [16].

Проти пільг висловлюються також ВНЗ, експерти та учасники опитування. Експерти підмічають негативну тенденцію невтішних навчальних досягнень у студентів-пільговиків, мовляв, «вони стають другосортними, і після першого чи другого семестрів їх відраховують» [14]. Деякі експерти сходяться на тому, що пільги при вступі до ВНЗ необхідно скасовувати тому,

що головним критерієм вступу мають бути знання [17]. За даними проведеного дослідження Фондом «Демократичні ініціативи» серед опитаних з тих, хто стикався з процесом вступу до вишу, 44 % респондентів підтримують пільги для абітурієнтів, 25 % респондентів вважають, що пільги при вступі мають бути замінені адресною соціальною допомогою, 20 % висловились за скасування всіляких пільг [17]. В сучасних же умовах відповідно до умов вступу до ВНЗ у 2013 році (як і у минулому році) для абітурієнтів, які вступають на пільгових умовах, відводиться не більше 25 % бюджетних місць [18].

Враховуючи вищенаведене можна зазначити, що у сучасних умовах економічного розвитку України така ситуація з пільговиками не обов'язково призводить до покращення якості освіти. У зв'язку з цим необхідно здійснювати заходи, які сприяли б покращенню ситуації у сфері вищої освіти України у контексті економічного доступу соціально незахищених верств населення до якісної вищої освіти. Зокрема доцільно було б:

1. Використовувати досвід країн ЄС і активізувати співпрацю ВНЗ та приватних фондів в частині формування стипендіальних фондів для різних категорій студентів, у тому числі соціально незахищених.

2. Корегувати на законодавчому рівні нормативно-правові акти в частині підтримки соціально незахищених верст населення у результаті розробки механізму, за допомогою якого можливими стали б такі заходи: організація безплатного навчання на підготовчих курсах, призначення соціальних стипендій, запровадження грантів та пільгових кредитів на навчання, квотування місць у гуртожитках [14].

3. Надати Кабінету Міністрів України на законодавчому рівні права, виходячи із реальних потреб держави, щорічно встановлювати для відповідних категорій соціально незахищених громадян (інвалідів, дітей-сиріт тощо) квоти, в межах яких вони могли б конкурувати між собою при вступі до ВНЗ [13].

4. Розробити не менш як на 10 років прогноз ринку праці за його кваліфікаційними та структурними ознаками та розробити і реалізувати на цій

основі прозору систему державного замовлення на підготовку кадрів у ВНЗ на конкурсних засадах [19].

5. Зосередити увагу на становленні 6-го та 7-го технологічного укладів і обрати такі його напрями, завдяки яким країна може вийти в лідери. Це вимагає здійснення на державному рівні корегування державної політики зі стимулювання інноваційної діяльності підприємств [1] та реалізації заходів, які сприяли б підвищенню рівня освітньої підготовки фахівців спеціальностей 6-го та 7-го технологічного укладів.

6. Докорінно змінити підходи в оцінці якості знань загалом, розширити масштаби підготовки кадрів спеціальностей 6-го та 7-го технологічних укладів, що визначатимуть підйом економіки після 2020 року, сформувавши для цього, як перший крок, відповідний академічний університет, в якому науково – дослідні інститути, що ведуть відповідні фундаментальні дослідження, відіграватимуть ключову роль [19].

Список використаної літератури

1. Гвоздецький В.Д., Валуєв Б.І., Кощеєв О.О., Кепич Т. Оцінка сучасних моделей, концепцій, стратегій та перспектив розвитку інноваційної сфери країн світу: завдання для України http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/uazt/2012_5/5_12_11%20.pdf.

2. Єрохін С. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html>.

3. Фукс Є.А. Стратегії інноваційного розвитку: вибір України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.rusnauka.com/12_EN_2008/Economics/31438.doc.htm.

4. Атаманюк Р.Ф. Формування інноваційної моделі національного ринку праці в умовах інтеграції в міжнародний економічний простір http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vchnu_ekon/2010_5_4/191-195.pdf.

5. Гнибіденко І.Ф. Ринок освітніх послуг і ринок праці: взаємодія і вплив на професійне навчання та профорієнтацію населення України // http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/rpzn/2008-3/08giftpn.pdf.

6. Абітурієнти 2013 року хочуть навчатися на філологів, юристів та економістів http://dt.ua/UKRAINE/abituriyenti-2013-roku-hochut-navchatisya-na-filologiv-yuristiv-ta-ekonomistiv-124945_.html.

7. В Україні зменшилася кількість ВНЗ http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/v_ukraini_zmenshilasja_kil_kist_vishiv/.

8. У МОН підраховали кількість ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lovi-moment.com.ua/novyny-vnz/zagalni/21903-2013-05-15-20-36-08.html>.

9. Авчухова А.М., Шиптенко Т.В. Використання європейського досвіду подолання бідності в Україні. // Стратегічні пріоритети, № 4 (21), 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2011_4/090-095.pdf.

10. Депутати хочуть зменшити вартість навчання в ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studiarium.net/page/360-deputati-hochut-zmenshiti-vartist-navchannja-v-vnz>.

11. Майже половина молодих українців хоче працювати за кордоном // <http://tyzhden.ua/News/65946>.

12. Конституція України. Розділ І [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ru/content/chapter01.html>.

13. Висновок на проект Закону України «Про вищу освіту» (реєстрац. № 7486-1) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=39329&pf35401=182310>.

14. Яценко А. Навіщо пільги для вступу до вузів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/191845>.

15. Пільги при вступі у вуз залишаються [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/196431>.

16. Перевагу матимуть лише діти-інваліди та інваліди I і II груп, яким не протипоказане навчання за обраною спеціальністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/bilshist-pilgovikiv-mozhut-pozbaviti-pozakonkursnogo-vstupu-do-vuziv.html>.

17. Менше половини українців підтримують пільги для абітурієнтів <http://dt.ua/UKRAINE/menshe-polovini-ukrayinciv-pidtrimuyut-pilgi-dlya-abituriyentiv-131201.html>.

18. Особливості вступної кампанії-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/1593.html>.

19. Геєць В.М. Наслідки демографічних викликів для економічного зростання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtse/2011_1/p_3-23.pdf.